

Литвиненко Є. В.,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-4735-3722

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ¹

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів чинного законодавства України у сфері захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом та формулюванню конкретних пропозицій щодо його вдосконалення. Актуальність теми зумовлена стрімким зростанням масштабів використання генеративного штучного інтелекту: за оцінками Gartner, вже у 2022 році ШІ створював близько 10% усього цифрового контенту у світі, що свідчить про нагальну потребу в правовому регулюванні. Встановлено, що традиційна модель охорони комп'ютерних програм як літературних творів, закріплена у Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право і суміжні права», попри відповідність міжнародним стандартам, є недостатньою для регулювання об'єктів, що автономно генеруються системами штучного інтелекту без безпосередньої творчої участі людини. Запровадження статтею 33 зазначеного Закону права *sui generis* на такі об'єкти є першим у світі прикладом спеціального законодавчого режиму їх охорони, однак чинна редакція містить низку суттєвих недоліків. Окремо досліджено конфлікт між правами, наданими українським законодавством, та умовами договорів із глобальними ШІ-платформами, які фактично знецінюють ці права через широкі безвідкличні ліцензії. Проаналізовано досвід Євросоюзу – Регламент 2024/1689 (EU AI Act) та Директиву 2019/790/ЄС (DSM), як орієнтир для реформування національного законодавства, а також розглянуто двоетапний план гармонізації з *acquis* ЄС, що передбачає спочатку запровадження м'яких регуляторних інструментів, а згодом ухвалення національного закону про штучний інтелект. За результатами дослідження запропоновано сім шляхів удосконалення: заміна критерію охороноздатності на «індивідуальний характер» за аналогією з правом ЄС; запровадження добровільної державної реєстрації; обмеження обсягу охорони до захисту від дослівного копіювання; обов'язкове маркування ШІ-об'єктів спеціальним символом; законодавче визначення переліку виключених об'єктів; врегулювання конфлікту з платформними угодами; поетапна гармонізація з *acquis* ЄС.

Ключові слова: штучний інтелект; програмне забезпечення; авторське право; право *sui generis*; охороноздатність; гармонізація законодавства; EU AI Act; цифрові платформи; право інтелектуальної власності; законодавче вдосконалення.

Lytvynenko Ye. V. National legislation on the protection of copyright in software involving artificial intelligence: issues and ways to improve the framework

Abstract. The article examines the problematic aspects of current Ukrainian legislation in the field of copyright protection for artificial intelligence software and formulates concrete proposals for its improvement. The relevance of the topic is driven by the rapid growth in the use of generative artificial intelligence: according to Gartner estimates, as early as 2022 AI was generating approximately 10% of all digital content worldwide, underscoring the urgent need for adequate legal regulation. It is established that the traditional model of protecting computer programs as literary works, enshrined in the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine

¹ Робота виконана в рамках гранту Президента України для молодих вчених та кандидатів наук (відповідно до Наказу Президента України «Про присудження грантів Президента України на підтримку наукових досліджень та розробок молодих вчених на 2026 рік» від 27 листопада 2025 року № 130/2025-рп).

«On Copyright and Related Rights», despite its compliance with international standards, is insufficient to regulate objects autonomously generated by artificial intelligence systems without direct human creative participation. The introduction of the *sui generis* right for such objects under Article 33 of the said Law represents the world's first example of a special legislative protection regime; however, the current version contains a number of significant shortcomings. A separate focus is placed on the conflict between rights granted under Ukrainian law and the terms of agreements with global AI platforms, which effectively devalue those rights through broad irrevocable licences. The European Union's experience – Regulation 2024/1689 (EU AI Act) and Directive 2019/790/EU (DSM), is analysed as a benchmark for reforming national legislation, and a two-stage harmonisation roadmap with EU *acquis* is considered, envisaging first the introduction of soft regulatory instruments and subsequently the adoption of a national law on artificial intelligence. Based on the findings, seven avenues for legislative improvement are proposed: replacing the protectability criterion with «individual character» by analogy with EU law; introducing voluntary state registration; limiting the scope of protection to literal copying only; mandatory labelling of AI-generated objects with a special symbol; legislative definition of a list of excluded objects; resolution of the conflict with platform agreements; and phased harmonisation with EU *acquis*.

Key words: *artificial intelligence; software; copyright; sui generis right; protectability; legislative harmonisation; EU AI Act; digital platforms; intellectual property law; legislative improvement.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту та їх масове впровадження у процеси створення цифрового контенту поставили перед національними правовими системами виклик, на який традиційне авторське право не має готової відповіді. Класична авторсько-правова доктрина, що ґрунтується на концепції людської творчості як необхідної умови виникнення права, виявляється непридатною для регулювання об'єктів, автономно згенерованих комп'ютерними системами без безпосередньої участі людини. Україна, ухваливши у 2022 році Закон «Про авторське право і суміжні права» та запровадивши статтю 33 право *sui generis* на результати діяльності штучного інтелекту, стала першою державою у світі, яка законодавчо врегулювала це питання. Попри безперечну новаторськість такого рішення, чинна редакція закону містить суттєві прогалини: розмитість критеріїв охороноздатності, відсутність переліку виключених об'єктів, невизначеність обсягу та строків охорони, а також нерегульованість конфлікту між правами українських користувачів і умовами договорів із глобальними ШІ-платформами. Зазначені недоліки не лише знижують ефективність правового захисту, а й гальмують гармонізацію національного законодавства із регуляторними стандартами Євросоюзу, що є стратегічним пріоритетом в умовах євроінтеграційного курсу України. Це зумовлює актуальність комплексного дослідження проблемних питань чинного законодавства та

розроблення конкретних пропозицій щодо його вдосконалення.

Метою дослідження є виявлення проблемних аспектів національного законодавства України у сфері захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом, зокрема в частині права *sui generis*, встановленого статтею 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та вимог гармонізації з *acquis* Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблематика правової охорони програмного забезпечення зі штучним інтелектом перебуває на перетині кількох наукових напрямів і залишається активно дискусійною у науці.

Питання загальної охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права в Україні досліджували О. Пікурець, С. Литвин, І. Мирошников, В. Миколаєць та О. Карашчук, які встановили, що чинна модель захисту програмного забезпечення як літературного твору закріплена у Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право і суміжні права» і узгоджена з вимогами Угоди ТРІПС, Бернської конвенції та Договору ВОІВ про авторське право, але є недостатньою в умовах сучасного технологічного розвитку та потребує суттєвого перегляду.

Першою у світі спробою спеціального законодавчого врегулювання охорони результатів

діяльності штучного інтелекту стало запровадження в Україні права *sui generis* на підставі статті 33 Закону «Про авторське право і суміжні права». Детальний аналіз цього режиму здійснила А. Штефан, яка виявила ключові проблеми чинної редакції. Д. Шматов досліджував теоретичне підґрунтя запровадженого режиму крізь призму восьми концепцій права інтелектуальної власності та дійшов висновку, що лише економічна, прагматична теорії та теорія інтелектуального капіталу здатні його обґрунтувати, тоді як особистісна та природно-правова концепції є принципово несумісними з наданням прав на об'єкти, створені не людиною. Він також проаналізував умови використання провідних ШІ-платформ, зокрема Midjourney, ChatGPT, DeepSeek, Runway ML та Adobe Firefly, і встановив, що широкі безвідкличні ліцензії цих сервісів фактично знецінюють права, гарантовані українським законодавством.

І. Бочкова дослідила взаємодію двох ключових регуляторних інструментів ЄС – Регламенту 2024/1689 (EU AI Act) та Директиви 2019/790/ЄС (DSM) і запропонувала для України двоетапний план гармонізації з *acquis* ЄС, що передбачає поступовий перехід від м'яких регуляторних інструментів до ухвалення національного закону про штучний інтелект.

Таким чином, незважаючи на наявність окремих досліджень з окреслених питань, комплексний аналіз шляхів удосконалення національного законодавства у сфері захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом із урахуванням як доктринальних, так і практичних аспектів залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює необхідність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Програмне забезпечення зі штучним інтелектом як об'єкт правової охорони перебуває на стику традиційного авторського права та нових технологічних реалій, що зумовлює необхідність перегляду підходів до його законодавчого регулювання. Чинна модель охорони комп'ютерних програм як літературних творів, закріплена у статтях 433 і 437 Цивільного кодексу України [1] та статті 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» [2], відповідає вимогам статті 10 Угоди ТРІПС

[3], статті 2 Бернської конвенції [4] та статті 4 Договору ВОІВ про авторське право [5], однак не враховує специфіки об'єктів, що генеруються автономно без безпосередньої творчої участі людини [6]. За оцінками Gartner, вже у 2022 році штучний інтелект створював близько 10% усього цифрового контенту у світі, що свідчить про масштаб явища, яке потребує адекватного правового відгуку [7]. Наведене зумовлює необхідність визначення конкретних шляхів удосконалення національного законодавства у відповідній сфері.

Першим і найбільш нагальним шляхом вдосконалення є уточнення критеріїв охороноздатності об'єктів, що генеруються штучним інтелектом, у статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Чинна редакція встановлює умову, що такий об'єкт має «відрізнитися від подібних існуючих», однак цей критерій є надмірно розмитим і не забезпечує правової визначеності ані для правоволодільців, ані для судів [8, с. 89-90]. Для порівняння: у праві ЄС охорона промислових зразків ґрунтується на критерії «індивідуального характеру», що передбачає оцінку загального враження, яке справляє об'єкт на обізнаного користувача порівняно з уже відомими об'єктами. Запозичення цього підходу до статті 33 дозволило б встановити вимірювані, передбачувані та узгоджені зі стандартами ЄС критерії, що є особливо важливим в умовах євроінтеграційного курсу України [8, с. 91-92]. Такий крок забезпечив би єдність судової практики та знизив би ризик зловживань при набутті прав на масово генерований контент.

Другим шляхом є запровадження добровільної державної реєстрації об'єктів *sui generis* як альтернативи автоматичному виникненню права. Стаття 33 у чинній редакції надає права автоматично, без будь-яких формальностей, що породжує ситуацію, коли розробники або власники ШІ-систем можуть отримати права на контент, за який вони не бажають нести відповідальність [8, с. 94-95]. Доцільним вирішенням цієї проблеми є введення системи добровільної реєстрації зі строком дії свідоцтва п'ять років та можливістю поновлення за аналогією до реєстрації торговельних марок. Такий механізм,

по-перше, надасть правову визначеність тим суб'єктам, які справді зацікавлені в захисті, по-друге, убезпечить від примусового наділення правами тих, хто від них відмовляється, і по-третє, сформує публічний реєстр ШІ-об'єктів, що перебувають під охороною, що є важливим і для споживачів, і для правозастосовних органів [8, с. 95, 98].

Третім шляхом є законодавче обмеження обсягу охорони об'єктів *sui generis* до захисту від дослівного копіювання із залишенням вільним права на переробку та творче переосмислення. Наразі стаття 33 не встановлює чітких меж охорони, що теоретично дозволяє блокувати будь-яке використання захищеного об'єкта як основи для нового творчого результату [8, с. 96]. Звужений обсяг охорони відповідав би природі об'єктів *sui generis*: оскільки вони не є продуктом людської творчості, надання їм того самого рівня захисту, що й авторським творам, суперечить фундаментальній меті авторського права – заохоченню людської творчості [9, с. 80]. Крім того, вільна переробка ШІ-генерованих об'єктів стимулювала б подальший інноваційний розвиток, оскільки унеможлиблювала б монополізацію базових елементів цифрового контенту.

Четвертим шляхом є запровадження обов'язкового маркування об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, із введенням спеціального позначення на кшталт символу «А». Аналогічно до того, як символ © сигналізує про наявність авторсько-правової охорони, відповідне маркування дозволить учасникам цивільного обороту ідентифікувати об'єкти, що перебувають під режимом *sui generis* [8, с. 97]. Це має особливе значення в контексті поширення дипфейків та іншого синтетичного контенту, здатного вводити в оману. Паралельно необхідно законодавчо виключити з-під охорони статті 33 окремі категорії об'єктів: дипфейки, оперативні новинні матеріали та контент, що може заподіяти шкоду, адже чинна редакція такого переліку не містить, що відкриває можливість набуття прав на потенційно небезпечний або маніпулятивний контент [8, с. 93-94].

П'ятим шляхом є перегляд та теоретичне обґрунтування строку охорони об'єктів *sui generis*. Чинний 25-річний строк перенесено

з режиму охорони баз даних без урахування специфіки ШІ-технологій [9, с. 80]. З одного боку, темпи розвитку штучного інтелекту є настільки стрімкими, що об'єкти, згенеровані сьогодні, можуть втратити будь-яку економічну цінність задовго до спливу строку охорони. З іншого боку, з огляду на той факт, що глобальні інвестиції в генеративний ШІ зросли у 2023 році у дев'ять разів, до 25,2 млрд доларів, незалежно від наявності спеціального правового захисту [8, с. 97], аргумент про необхідність тривалої охорони для стимулювання інвестицій значною мірою втрачає силу. Д. Шматков [9, с. 83] пропонує переглянути строк відповідно до реальних технологічних циклів та встановити чіткі умови щодо мінімального внеску людини як підставу для диференціації строків охорони залежно від ступеня участі людини у створенні об'єкта.

Шостим шляхом є врегулювання конфлікту між правами за статтею 33 та умовами договорів із глобальними ШІ-платформами. Аналіз угод про використання ChatGPT, Midjourney, DeepSeek, Runway ML та Adobe Firefly засвідчує, що платформи, формально передаючи майнові права користувачам, водночас залишають за собою широкі ліцензії, зокрема, Midjourney надає собі всевітню безвідкличну ліцензію на використання будь-якого згенерованого контенту [10]. Це фактично знецінює права, гарантовані українським законом. Для вирішення цієї проблеми необхідно або встановити мінімальні обов'язкові стандарти для угод між платформами та українськими користувачами, за аналогією до споживчого законодавства ЄС про несправедливі договірні умови, або запровадити механізм обов'язкової ліцензії, що забезпечував би користувачу невідчужуване мінімальне право на об'єкт незалежно від умов платформного договору [9, с. 82-83].

Сьомим шляхом є гармонізація національного законодавства з регуляторною архітектурою Євросоюзу у сфері ШІ та авторського права. І. Бочкова [11, с. 31-32] пропонує для України двоетапну модель: на першому, дорегуляторному, етапі – запровадження регуляторних «пісочниць» для тестування ШІ-систем, розробка методологій оцінювання впливу на права людини, впровадження

добровільних галузевих кодексів поведінки та секторальних настанов; на другому етапі – ухвалення національного закону про штучний інтелект за моделлю Регламенту ЄС 2024/1689 (EU AI Act) [12]. Ключовими елементами гармонізації у сфері авторського права мають стати: запровадження аналога механізму резервування прав (rights reservation) за Директивою ЄС 2019/790/ЄС [13], що дозволить праволодільцям у машиночитаній формі забороняти використання свого контенту для навчання ШІ, а також встановлення обов'язку розробників ШІ-систем розкривати інформацію про склад тренувальних даних – аналогічно до статті 53 EU AI Act [11, с. 32-33]. Індекс готовності уряду України до впровадження ШІ вже зріс із 52,80 у 2022 році до 60,57 балів у 2024 році [11, с. 33], що свідчить про наявність інституційного підґрунтя для реалізації цих заходів.

Вдосконалення національного законодавства у сфері захисту авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом потребує системного підходу, що охоплює сім взаємопов'язаних напрямів: уточнення критеріїв охороноздатності; запровадження добровільної реєстрації; обмеження обсягу охорони; обов'язкове маркування та виключення окремих категорій об'єктів; перегляд строків охорони; врегулювання конфлікту з платформними угодами; та поетапна гармонізація з *acquis* ЄС.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що чинне правове регулювання авторських прав на програмне забезпечення зі штучним інтелектом в Україні потребує системного вдосконалення. За результатами дослідження пропонуємо такі авторські рекомендації.

Першочерговим заходом має стати розроблення та затвердження Кабінетом Міністрів України окремої Концепції державної політики у сфері правової охорони об'єктів штучного інтелекту. На відміну від фрагментарних змін до чинного законодавства, концептуальний документ дозволив би визначити стратегічні пріоритети, встановити послідовність реформ і забезпечити міжвідомчу координацію між Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством юстиції України та Українським національним офісом інте-

лектуальної власності та інновацій (IP офіс). Відсутність такого документа є однією з причин того, що стаття 33 Закону з'явилася без достатнього теоретичного обґрунтування та без узгодженої системи підзаконних актів.

Доцільним є також запровадження інституту обов'язкової «декларації про ШІ-генерацію» при реєстрації об'єктів авторського права. Зокрема, пропонується доповнити порядок реєстрації авторських прав вимогою зазначати, чи був об'єкт створений із суттєвим використанням ШІ-інструментів, і якою мірою. Це не лише забезпечило б прозорість реєстру, а й дозволило б формувати статистичну базу для подальшого коригування законодавства на основі реальних даних, чого наразі бракує для доказової правової політики у цій сфері.

Окремої уваги заслуговує питання запуску та належного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності (IP-суду). Незважаючи на те, що цей суд був формально утворений іще у 2017 році Указом Президента України, станом на 2025 рік його склад так і не сформовано, а сам суд не розпочав процесуальної діяльності, передусім через тривалу бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка заблокувала конкурсні процедури добору суддів. Відтак спори у сфері права інтелектуальної власності продовжують розглядатися загальними господарськими судами, які не мають відповідної спеціалізації, що призводить до неоднаковості судових рішень і знижує рівень правового захисту. В умовах появи принципово нових об'єктів, програмного забезпечення зі штучним інтелектом та об'єктів *sui generis*, ця проблема набуває особливої гостроти. У зв'язку з цим пропонується не лише нарешті забезпечити реальний запуск IP-суду шляхом завершення конкурсних процедур добору суддів, а й законодавчо передбачити у його складі спеціалізовану колегію з питань ШІ та цифрового контенту, до якої входили б судді з технічною підготовкою у сфері комп'ютерних наук та інженерії даних. Це забезпечило б фаховий розгляд спорів щодо об'єктів *sui generis* та сприяло б формуванню єдиної та передбачуваної судової практики у відповідній сфері.

Нарешті, з огляду на те, що конфлікт між правами користувачів за статтею 33 та умовами договорів із глобальними платформами є системним і не може бути вирішений індивідуально кожним користувачем, пропонується надати ІР офісу повноваження здійснювати моніторинг умов угод іноземних ШІ-платформ, що діють на території України, та видавати обов'язкові рекомендації щодо їх відповідності національному законодавству. У перспективі це могло б стати підставою для переговорів між Урядом України та відповід-

ними платформами щодо приведення їхніх умов у відповідність до стандартів, аналогічних тим, що застосовуються у рамках Акту ЄС про цифрові ринки (DMA).

Реалізація запропонованих заходів у поєднанні з поетапною гармонізацією із Регламентом ЄС 2024/1689 та Директивою 2019/790/ЄС дозволить Україні сформувати комплексну, внутрішньо узгоджену та міжнародно сумісну систему правової охорони об'єктів штучного інтелекту, що відповідатиме стратегічним завданням цифрової трансформації держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. (дата звернення: 24.04.2026).
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX (у редакції від 15.11.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 7. Ст. 51. (дата звернення: 24.04.2026).
3. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). *Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization*. Annex 1C. 15 April 1994. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm (дата звернення: 24.04.2026).
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 (зі змінами). URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Договір ВОІВ про авторське право від 20.12.1996. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/> (дата звернення: 24.04.2026).
6. Pikhurets O., Lytvyn S., Miroshnykov I., Mykolaiets V., Karashchuk O. Copyright Regulation of Relations with regard to Software: Current State and Perspectives. *International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering*. 2021. Vol. 11, Issue 11. P. 161–168. DOI: https://doi.org/10.46338/ijetae1121_18
7. Gartner identifies the top strategic technology trends for 2022. 2022. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-10-18-gartner-identifies-the-top-strategic-technology-trends-for-2022> (дата звернення: 24.04.2026).
8. Shtefan A. Sui Generis Protection of AI-Generated Outputs in Ukraine. *Intereulaweast*. 2025. Vol. XII (2). P. 79–104. DOI: <https://doi.org/10.22598/iele.2025.12.2.3>
9. Шматков Д. І. Теоретичні підстави і наслідки впровадження права sui generis на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. *Інформація і право*. 2025. № 3(54). С. 79–85. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3\(54\).340467](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3(54).340467)
10. Midjourney. Terms of Service. 23.06.2025. URL: <https://docs.midjourney.com/hc/enus/articles/32083055291277-Terms-of-Service> (дата звернення: 24.04.2026).
11. Bochkova I. Artificial Intelligence Regulation and Intellectual Property Governance: The EU AI Act, the DSM Copyright Directive, and Ukraine's Two-Stage Harmonisation Path. *Public Administration and Law Review*. 2025. Issue 4(24). P. 29–36. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2025-4-29-36>
12. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_2024_1689 (дата звернення: 24.04.2026).
13. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. Official Journal of the European Union. 2019. L 130. P. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0790> (дата звернення: 24.04.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 21.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026